

Metafizika - ontologija

- ❖ Ime formulirao u I. stoljeću peripatetičar Nikola Damaščanski
- ❖ Androniko s Rodosa sačinio zbirku Aristoelovih djela
- ❖ Smisao nije jasan. Dvojak je:
- ❖ 1. *meta ta fizika* (knjige koje dolaze nakon knjiga o fizici) - bibliotekarska oznaka
- ❖ 2. ono što dolazi nakon / iznad fizike

- ❖ Aristotel se ne služi riječju metafizika. On govori o prvoj filozofiji
- ❖ Bavi se: bićem kao bićem i prvim uzrocima bića
- ❖ Zadatak joj je dvojak:
 - ❖ 1. istraživanje cjelokupne zbilje u njezinim temeljnim određenjima
 - ❖ 2. istraživanje najvišeg uzroka – božanskog

Postoji znanost koja promatra bitak kao bitak i njegove prisutnine¹ po sebi. Ona nije ista ni s jednom od djelomičnih² znanosti, jer ni jedna od drugih ne proučava bitak *uopće* i *kao* bitak, nego odsijecajući jedan njegov dio promatraju mu prigodak poput matematičkih znanosti. A budući mi istražujemo počela i najviše uzroke, bjelodano je da oni moraju pripadati nekakvoj naravi po sebi. Ako su oni koji istraživahu prapočela bićâ istraživali i ta počela, nužno je da prapočela bitka budu ne prema prigotku, nego *kao* bitka. Stoga i mi moramo shvatiti prve uzroke bitka *kao* bitka.

Sam nazivak 'biće'³ upotrebljava se mnogovrsno, ali uvijek prema *jednom* i nekoj *jednoj* naravi, a ne istoimeno⁴; tako se svako 'zdravo' odnosi prema zdravlju (bilo da ga čuva, bilo da ga tvori, bilo da ga označuje, bilo da ga može primiti) i 'liječničko' prema liječništvu (jednom se kaže 'liječnički' zbog toga što nešto posjeduje liječništvo, drugi put jer je nešto naravno prilagođeno za nj, treći put jer je djelo liječništva; a naći ćemo i druge nazivke upotrijebljene slično tima); te se tako i 'biće' kaže mnogovrsno, ali sve to naprama jednom počelu. Naime, jedne se stvari nazivaju 'bićima' jer su bivstva, jedne jer su trpnostî bivstva, jedne jer su put u bivstvo, ili propasti ili lišenosti ili kakvoće, ili su pak tvorbeni ili proizvedbeni po bivstvo, ili za stvari što pripadaju bivstvu, ili opet nijekanja nekih od tih ili bivstava;

zbog toga i o *nebiću* kažemo da jest *nebiće*. I dakle, kao što o svim zdravstveninama postoji jedna znanost tako isto i o svemu ostalom. Jer, istraživati je jednoj znanosti: ne samo ono što se izriče prema *jednome* nego i ono što se izriče o jednoj naravi, jer se i to na neki način izriče prema jednomu. Bjelodano je stoga kako je (zadaća) jedne znanosti promatrati i bića *kao* bića.⁵ Znanost se svugdje poglavito bavi prvot-

nim, o čemu ovise ostale stvari i po čemu se imenuju. Stoga, ako je to bivstvo, onda filozof mora shvatiti počela i uzroke bivstvima.

Kao što je za svaki pojedini rod jedna sjetilna zamjedba tako je i jedna znanost, kao što na primjer jedna slovnička znanost⁶ proučava sve glasove. Otu-
da i proučavati sve vrste bića *kao* bića pripada rodom jednoj znanosti, a pojedine vrste njezinim pojedini-
nim vrstama.

Aristotel, *Metafizika*, IV, 1003a-b

- ❖ Tijekom antike metafizika sve više postajala znanošću o božanskom.
- ❖ **Boetie** (470. - 524.) u svijest doziva Aristotelovu definiciju o istraživanju bitka kao bitka i prenosi je na srednji vijek.
- ❖ Sve do u 12./13. stoljeće pod utjecajem neoplatonizma i **Augustina** metafizika je znanost o prvom Uzroku.

- ❖ Srednji vijek, pod utjecajem kršćanstva i teocentrične slike svijeta, pojačano interpretira cijelu zbilju pod vidom Boga Stvoritelja.
- ❖ I izvan kršćanstva, u arapskom i židovskom svijetu (izuzetak je Averoes) vlada ista predodžba.

- ❖ Od 13. st. metafizika je opet i jedno i drugo: i znanost o biću kao biću
- ❖ «*ens inquantum ens*» i «*theologia philosophica*».
- ❖ Pod utjecajem razvoja teoloških principa koji pretpostavljaju naravni, dakle, razumski put k Bogu i nadnaravni, vjerski, postaje jasno:
 - ❖ metafizika je prirodna teologija. Ona se razlikuje od teologije koja počiva na nadnaravnoj Božjoj objavi.

- ❖ «Znanost se bavi samo onim što jest. Predmet znanosti je naime istinito, a to se podudara s onim što jest. No filozofske znanosti se već bave, osim i svim područjima bića, i Bogom zbog čega se jedan dio filozofije po Aristotelu naziva i teologijom ili naukom o Bogu. Čini se kako naoko nemamo potrebu za drugim znanostima izvan filozofije. No tom stoji nasuprot: različiti temelj spoznaje uvjetuje i različite znanosti. Tako iste stvari mogu biti predmet filozofske znanosti ukoliko su dostupne razumu i istodobno, ukoliko su dostupne preko objave, mogu biti predmet i druge znanosti. Teologija koja spada u svetu nauku razlikuje se po svojoj vrsti od nauke koja tvori dio filozofije.»

Toma Akvinski, *Summa theologiae*, I 1, 1

- ❖ Osim razlikovanja metafizike na naravnu teologiju i teologiju u smislu objave, malo po malo se razlikuje kozmologija od psihologije pri čemu kozmologija obuhvaća cjelokupnu zbilju koja se nalazi izvan ljudske duše dok je psihologija odgovorna za sva pitanja koja se tiču ljudske duše.

- ❖ Nastaje pitanje odnosa metafizike i spoznaje (logike) **Duns Skoto** uvodi razliku između bića u svojoj spoznatljivosti, odnosno mislivosti i bića u svojoj neovisnosti od mišljenja. Onaj je predmet logike, ovaj metafizike. Pojam bića više nije univočan (*univočnost, ekvivočnost, analogija*). Razlikuje se biće koje mislimo od realnog bića.

- ❖ U novom vijeku metafizika se još dalje diferencira. Pojavljuje se pojam ontologija. Ona se poistovjećuje s općom metafizikom, to jest s pitanjem o biću kao biću.
- ❖ Uz opću sada postoje i posebne metafizike koje se bave svijetom, dušom i Bogom.
- ❖ **Christian Wolff** (1679. – 1754.) utvrđuje: metafizika se dijeli u *metaphisica generalis* i *metaphisica specialis*.

- ❖ Prva se bavi bićem kao bićem, to je prva filozofija, znanost o biću kao takvom, a druga se dijeli na kozmologiju (nauka o fizičkim predmetima) psihologiju (nauk o ljudskoj duši) i *theologia naturalis* (naravna teologija, nauka o Bogu).
- ❖ Ova podjela ostaje ključna za kasniji razvoj filozofije.

- ❖ **R. Descartes** promatra zbilju u odnosu na ljudsku spoznaju. Za razliku od Duns Skota on pojačava stanovište po kojem sve manje postaje važna zbilja neovisna o ljudskoj spoznaji. Time se biće kao biće sve više pretvara u spoznato biće kao spoznato biće.
- ❖ **Berkeley** će u tom smislu pojačati stav glasovitom rečenicom «*esse est percipi*» Tako od principa i uzroka bića postaju principi spoznaje i uzroci spoznaje. Postaje jasno da metafizika sve više postaje spoznajna teorija

- ❖ **Kant** (1724. – 1804.) radikalizira ovaj korak glasovitim kopernikanskim obratom od objekta prema subjektu kao mjestu na kojem se odlučuje što je stvarno a što ne. Pri tom postavlja pitanje da li je metafizika kao znanost uopće moguća. To može odlučiti samo kritika ljudske spoznaje. Ta kritika mora ustvrditi da li je uopće moguća znanost o zbilji kao cjelovitosti, o Božjoj opstojnosti i o besmrtnosti duše.
- ❖ Kant odgovora: Zbilja kao cjelina nikada ne može biti predmet ljudske spoznaje u njezinoj ograničenosti. To ne može biti ni Bog. I za jedno i drugo ljudska je spoznaja preslaba.

- ❖ No, postoji urođena težnja za takvom spoznajom, za spoznajom zbilje u cjelini. Ta se težnja pokazuje na tri načina:
- ❖ naspram zbilje koja nas okružuje,
- ❖ naspram zbilje koja smo mi sami i
- ❖ naspram zbilje koja obuhvaća sve.
- ❖ Prva cjelina se zove svijet, druga duša, a treća Bog. Za ova tri predmeta postoje i tri discipline.

- ❖ No, kako to nisu tri zbiljska predmeta ljudske spoznaje, nego samo ciljevi, regulativi, Kant ih naziva idejama čistog uma.
- ❖ Iz tog za metafiziku proizlazi da ona više nema svog predmeta. Totalitet zbilje više nije objekt ljudske spoznaje, a osim toga, i tamo gdje je samo ideja, ona se razdijelila na tri cjeline. Zbog toga se više ne može zamisliti nešto kao ontologija ili *metaphisica generalis*. Time otpada i metafizika. Na njezino mjesto dolazi teorija spoznaje.

- ❖ Nakon Kanta prevladava kritika metafizike nad pokušajima ponovnog utemeljenja jedne znanosti o biću kao biću i o Bogu. Tako metafizika postaje termin o upitnom, dvojbenom, reakcionarnom.

- ❖ Metafizika je, bez obzira na kritike, htjela biti znanost koja izriče temeljne i sveobuhvatne sudove o cjelokupnoj zbilji.
- ❖ No, metafiziku nećemo shvatiti ni kao znanost o biću kao biću niti kao znanost o bitku niti kao filozofsku teologiju.

- ❖ Govor o biću kao biću je postao upitnim. Jezična filozofija, naime, drži kako nije dopustiva supstancijalizacija glagola, kako je to činila filozofija od svog početka do Heideggera.
- ❖ Glagol biti može imati različite funkcije u rečenici, kao **kopula** – odnos subjekta i predikata (Petar je čovjek), kao **tvrdnja opstojnosti** (Bog jest) kao **tvrdnja identiteta** (Petar je student filozofije) Ove se tri funkcije – kopula, egzistencija, identitet – ne mogu svesti jedna na drugu ili reducirati. Time se pokazuje kako nije moguće sve funkcije glagola biti svesti na subjekt biće ili bitak i integrirati ih.

- ❖ Osim toga, u filozofiji je postalo iznimno teško govoriti o Bogu. Nije samo riječ o porastu sekularizacije ili kritici religije, nego je filozofija došla i do pitanja uvjeta spoznaje i jezika.

- ❖ «Tko je iz doraslog podrijetla iskusio teologiju, kako onu kršćanskog vjerovanja tako i onu filozofije, danas u području mišljenja radije šuti o Bogu.»

Martin Heidegger, *Die onto-theologische Verfassung der Metaphisik*,
1957., str. 45.

- ❖ Možemo definirati metafiziku kao znanost koja se bavi pitanjima koja istražuje zbilju u svojoj cjelovitosti u mjeri u kojoj je ona dostupna čovjeku.

- ❖ Metafizička se pitanja bave zbiljom u njezinoj cjelovitosti.
- ❖ Riječ je o cjelini zbilje.
- ❖ Što je to zbilja u svojoj cjelini?
- ❖ Postoje li uopće metafizička pitanja, pitanja koja ciljaju na cjelinu zbilje?

- ❖ Metafizika bi se tim pitanjima htjela baviti na znanstven način.
- ❖ Zašto je to važno?
- ❖ Što znači znanstveno?
- ❖ Pitanja metafizike o zbilji ukoliko je dostupna čovjeku ukazuje na ljudsku ograničenost.

Zbilja u cjelini

Što je to?

O čemu je riječ kada se govori o teoriji o svemu?

Tradicija metafizike pod riječju «sve» podrazumijeva posebni predmet kojega se ne može predočiti, ali koji na određeni način stoji nasuprot subjektu koji spoznaje.

Moderna logika i znanost o jeziku vele da pod riječju «sve» možemo vidjeti samo dio rečenice koji ne imenuje ništa,

nije vlastito ime,

nije predikat,

nego ima funkciju uopćavanja izričaja.

- ❖ No, zbilja se u svojoj cjelini čovjeku nikada ne daje kao suma dijelova, nego, ako uopće, onda kao red i sustav.
- ❖ Istovremeno cjelina je pred čovjekom i beskonačna i beskonačno složena a da bi je mogao vidjeti kao cjelinu.

- ❖ Ne preostaje nam drugo doli reducirati nepreglednost i složenost. Redukcija je moguća samo preko reda i sustava.
- ❖ Metafizika bi onda bila pokušaj bavljenja predmetom koji nije ni nešto onostrano niti mistično, nego je sustav ili mnoštvo sustava koji teže obuhvatiti zbilju u svojoj cjelini.
- ❖ Metafizički sustav ne može onda biti jedno-, nego multidimenzionalan. Zbilja se onda može misliti kao mreža različitih sustava.

- ❖ Pitanja postoje.
- ❖ Filozofija, i kada kaže da na njih ne može biti odgovore, ne niječe postojanje pitanja.
- ❖ Kada se i kako pojavljuju?

- ❖ Kada zbilja izgubi svoju samorazumljivost.
- ❖ Granične situacije (Jaspers): udar sudbine, strah od smrti, smrt voljenoga bića, borba, nasilje, negativna iskustva koja sustav više ne može opravdati i nositi.
- ❖ Banalnost, dosada
- ❖ Udivljenje, umjetnost, znanost, estetsko, mistično, religiozno iskustvo.

- ❖ Egzistencijalna iskustva ne vode sama po sebi u filozofiranje.
- ❖ Uglavnom vode u uopćene odgovore, svjetonazore, religije, ideologije, književnost, umjetnost.
- ❖ Može se dogoditi i filozofiranje, otvaranje vrata u metafiziku. To se događa kada se pitanja koja nameće egzistencija počnu sve više univerzalizirati, iz sebe tjerati na razumijevanje svega, kada postaju apstraktnija, općenitija, intersubjektivnija. Na istoj razini se događa i znanost.